

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Β' αί. ΤΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ ;

ΥΠΟ

ΑΡΧΙΜ. ΙΕΡ. Ι. ΚΟΤΣΩΝΗ, δ. Θ.

Εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Μαρτύριον Παύλου»¹ ἀπόκρυφον ἔργον τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ β' αἰῶνος² ἀναφέρονται δύο διάλογοι, ὁμοιάζοντες καταπληκτικῶς πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὸ περιεχόμενον. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος διημείφθη δῆθεν μεταξὺ τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐπιστραφέντος οἰνοχόου του Πατρόκλου. Οὗτος, πεσὼν ἀπὸ τινος «θυρίδος», ἀπὸ τῆς ὁποίας ἤκροατο τοῦ ἀποστόλου Παύλου κηρύττοντος, καὶ μείνας ἄπνους, ἀνεκλήθη εἰς τὴν ζωὴν διὰ θεομῆς τῶν παρευρεθέντων προσευχῆς. Μετὰ δύο κεφάλαια, εὕρισκεται ὁ ἕτερος διάλογος, διαμειβόμενος δῆθεν μεταξὺ τοῦ συλληφθέντος ἤδη Ἀποστόλου ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ Νέρωνος κατ' ἀρχὰς καὶ εἶτα δύο ἀξιωματούχων τῆς αὐλῆς του.

Καὶ περὶ μὲν τῆς ἱστορικῆς ἀξίας τῶν διαλόγων τούτων δὲν δύναται νὰ γίνῃ σοβαρὸς λόγος³. Τὸ κείμενον ὅμως δύναται νὰ ἔχῃ σημασίαν, λόγῳ καὶ τῆς ἄλλοθεν ἐμφανοῦς ἰκανότητος τοῦ συγγραφέως εἰς τὸ νὰ παρενθέτῃ ἐν τῇ διηγήσει του μετὰ θαυμαστῆς δεξιότητος διάφορα ἄσχετα πρὸς ἄλληλα ἀρχαιότερα κείμενα⁴, καὶ δὴ ὄχι μόνον ἐξ ἔργων τῆς Κ. Δ., περὶ οὗ ἐγένετο ἤδη σχετικὴ ἔρευνα⁵, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ λειτουργικὰ κείμενα⁶.

Τοιοῦτὸν τι κείμενον δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐγκρύπτεται καὶ εἰς τοὺς ἀνωτέρω μνημονευθέντας διαλόγους, οἱ ὅποιοι παρατίθενται ἀμέσως κατωτέρω.

1. Τὸ κείμενον παρὰ *Acta apostolorum apocrypha*, *L. Lipsius - M. Bonnet*, I, 104-117, ὅπερ κατὰ τὸν εἰδικῶς ἀσχοληθέντα περὶ τὰς «Πράξεις τοῦ Παύλου» *C. Schmith* (*Acta Pauli*, Uebersetzung, Untersuchung und koptischer Text, 1905, σ. 120) ἀποτελεῖ τὸ τέλος τῶν ἀποκρύφων τούτων Πράξεων.

2. *C. Schmith*, ἔ.ἀ. σ. 176 ἐξ.

3. Αὐτόθι, σ. 194 ἐξ. καὶ 214^α καὶ *E. Rolffs*, *Paulusakten*, ἐν *Ed. Hennecke*, *Handbuch zu den ntlichen Apokryphen*, 1904 σ. 383, 378 ἐξ. κ.ἀ.

4. *C. Schmith*, ἔ.ἀ. σ. 215 καὶ 178. Ἀρίστη, καίτοι κατὰ πολὺ μεταγενεστέρα, περιπτώσεις χρησιμοποίησεως παλαιότερων κειμένων, ἀκόμη καὶ μὴ χριστιανικῶν, εἶναι ἢ εἰς τὸν η' ἢ τὸν θ' αἰῶνα ἀναγομένη διήγησις «Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ», περιέχουσα μεταξὺ ἄλλων καὶ ὀλόκληρον τὴν Ἀπολογίαν τοῦ Ἀριστείδου.

5. *C. Schmith*, ἔ.ἀ. σ. 198-217.

6. Περιπτώσεις χρησιμοποίησεως λειτουργικῶν κειμένων εἰς ἄλλα συγγράμματα ἀπαντῶσιν ἤδη εἰς οὐτὰ τὰ ἔργα τῆς Κ. Δ. (πρβλ. *Α' Τιμ. α', 17 ἴσως καὶ στ', 13* καὶ *M. Dibelius*, *Die Pastoralbriefe*, σ. 19) καὶ τῶν Ἀποστ. Πατέρων (πρβλ. *Α'*

Α' διάλογος⁷

(Καὶ ὁ Καῖσαρ ἀκούσας... εἶπεν). «Πάτροκλε, ζῆς; ⁸ Ὁ δὲ ἔφη· ζῶ, Καῖσαρ. Ὁ δὲ εἶπεν· *Τίς ὁ ποιήσας σε ζῆσαι;* Ὁ δὲ παῖς φρονήματι πίστεως φερόμενος εἶπεν· *Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων.* Ὁ δὲ Καῖσαρ ταραχθεὶς εἶπεν· *Ἐκεῖνος οὖν μέλλει βασιλεύειν τῶν αἰώνων, καὶ καταλύειν πάσας τὰς βασιλείας;* Λέγει αὐτῷ Πάτροκλος· *Ναί, πάσας τὰς βασιλείας τὰς ὑπ' οὐρανὸν καταλύει, καὶ αὐτὸς ἔσται μόνος εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ οὐκ ἔσται βασιλεία, ἣτις διαφεύξεται αὐτόν.* Ὁ δὲ ραπίσας εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸν εἶπεν· Πάτροκλε, καὶ σὺ στρατεύει τῷ βασιλεῖ ἐκείνῳ; Ὁ δὲ εἶπεν· *Ναί, κύριε, καῖσαρ, καὶ γὰρ ἤγειρέ με τεθνηκότα.* Καὶ ὁ Βαροσαβᾶς Ἰουστός ὁ πλατύπους καὶ Οὐρίων ὁ Καππάδοξ καὶ Φῆστος ὁ Γαλάτης οἱ πρῶτοι τοῦ Νέρωνος εἶπον· *καὶ ἡμεῖς στρατευόμεθα τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων* (λατινιστί: *invicto regi*).

Εἰς τὸν ὥραϊον καὶ ζωηρὸν τοῦτον διάλογον, ἡ τελευταία ἔννοια ἀναφέρεται εἰς τοὺς στρατευομένους «τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων». Ἡ αὐτὴ ἔννοια, ὡς ἐὰν οὐδὲν ἐμεσολάβει, συνεχίζεται εἰς τὸν ἕτερον διάλογον, ἃν καὶ τὰ διαλεγόμενα πρόσωπα εἶναι διάφορα τῶν τοῦ πρώτου. Καὶ μάλιστα, ὁ διάλογος ἀρχεται εἰς πληθυντικὸν τῆς ὀριστικῆς, ὅπως καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου.

Β' διάλογος⁹

«Ὁ δὲ Λόγγος καὶ Κέστος λέγουσιν τῷ Παύλῳ· *Πόθεν ἔχετε τὸν βασιλέα τοῦτον, ὅτι αὐτῷ πιστεύετε μὴ θέλοντες μεταβάλεσθαι ἕως θανάτου;* Ὁ δὲ Παῦλος κοινωσάμενος αὐτοῖς τὸν λόγον εἶπεν· ἄνδρες οἱ ὄντες ἐν τῇ ἀγνωσίᾳ καὶ τῇ πλάνῃ ταύτῃ, μεταβάλησθε καὶ σωθῆτε ἀπὸ τοῦ πυρός τοῦ ἐρχομένου ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην· οὐ γὰρ ὡς ὑμεῖς ὑπονοεῖτε βασιλεῖ ἀπὸ γῆς ἐρχομένῳ στρατευόμεθα, ἀλλ' ἀπ' οὐρανοῦ ζῶντι Θεῷ ὃς διὰ τὰς ἀνομίας τὰς γενομένας ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔρχεται κριτῆς⁸ καὶ μακάριος ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ὃς πιστεύσῃ αὐτῷ καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, ὅταν ἔλθῃ κατακαίων εἰς καθαρὸν τὴν οἰκουμένην».

⁷ Ἐὰν ἐκ τῶν δύο τούτων παρατεθέντων τεμαχίων, ἀφαιρέσῃ τις τοὺς περὶ προσώπων προσδιορισμοὺς ἢ τὴν περιγραφὴν τῶν περιστατικῶν καὶ λάβῃ μόνον τὰς ὑπογραμμισθείσας φράσεις, τότε ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ διάλογος ἀποκτᾷ

Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους κεφ. 62 καὶ πλείονας περιπτώσεις παρὰ Α. v. Harnack, *Mission und Ausbreitung des Christentums*, τόμ. I, ἐκδ. δ', σ. 394 σημ. 2).

7. Μαρτύριον Παύλου κεφ. 2, *Bonnet*, ἔ.ἀ. σ. 108₈-110₁.

8. Τὰ ἰταλικά στοιχεῖα τίθενται ὑπὸ τοῦ ὑπογράφοντος, ἵνα ἀποχωρισθῇ τὸ λειτουργικὸν κείμενον.

9. «Μαρτύριον Παύλου» κεφ. 4, *Bonnet*, ἔ.ἀ. σ. 114₂.

ἔτι μεγαλύτεραν ζωηρότητα, ἀπ' ἐτέρου δὲ ἡ ἀλληλουχία τῶν ἐννοιῶν γίνεται ἔτι μᾶλλον φυσική. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὁ διάλογος θὰ εἶχεν οὕτως:

— «... ζῆς;

— Ναι ζῶ.

— Τίς ὁ ποιήσας σε ζῆσαι;

— Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων.

— Ἐκεῖνος σὺν μέλλει βασιλεύειν τῶν αἰώνων καὶ καταλύειν πάσας τὰς βασιλείας;

— Ναι, πάσας τὰς βασιλείας τὰς ὑπ' οὐρανὸν καταλύει καὶ αὐτὸς ἔσται μόνος εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ οὐκ ἔσται βασιλεία ἣτις διαφεύξεται αὐτόν.

— Καὶ σὺ στρατεύει τῷ βασιλεῖ ἐκείνῳ;

— Ναι, κύριε, καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἤγειρέ με τεθνηκότα!

— Καὶ ἡμεῖς στρατευόμεθα τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων!

— Πόθεν ἔχετε τὸν βασιλέα τοῦτον, ὅτι αὐτῷ πιστεύετε μὴ θέλοντες μεταβάλλεσθαι ἕως θανάτου;

— Οὐ γὰρ βασιλεῖ ἀπὸ γῆς ἐρχομένῳ στρατευόμεθα, ἀλλ' ἀπ' οὐρανοῦ ζῶντι Θεῷ, ὃς ἔρχεται κριτῆς· μακάριος ὃς πιστεύσει αὐτῷ, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα!»

Ἐὰν ὁμως τὸ πρῶγμα ἔχη οὕτως, ἐρωτᾶται, ἐκ τίνος κειμένου δύναται νὰ ἔχη πιθανῶς ληφθῆ τοιοῦτός τις διάλογος. Βεβαίως κατ' ἀρχὴν δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐλήφθη καὶ ἐξ ἄλλου τινὸς κειμένου, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἐκ μαρτυρολογίου τινός, ἀπωλεσθέντος. Ἐκ τοῦ περιεχομένου ὁμως αὐτοῦ πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι οὗτος πρέπει νὰ διημείβετο κατὰ τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Βαπτίσματος, καθ' ὅσον αἱ φράσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν «ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν» τοῦ ἀποκρινομένου, ὑπενθυμίζουσι παυλικά χωρία, ὡς τὸ «συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ *συνηγέρθητε* διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐγείραντος αὐτόν ἐκ τῶν νεκρῶν· καὶ ἡμᾶς νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασιν καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, *συνεζωοποίησεν ἡμᾶς σὺν αὐτῷ*»¹⁰. Ἀλλὰ διὰ τὴν παραδοχὴν τοιοῦτου διαλόγου κατὰ τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Βαπτίσματος, ὅμοιος τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστός, πρέπει νὰ ἐξεομαλυνθῶσι πρῶτον δύο δυσκολίαι. Μία, ἡ ἀφορῶσα εἰς τὸν χρόνον, καθ' ὃν θὰ πρέπει νὰ διεξήγετο οὗτος καὶ δευτέρα ἡ ἐκ τῆς ὑποδηλουμένης συμμετοχῆς εἰς τὸν διάλογον καὶ τοῦ περιεστῶτος λαοῦ¹¹.

Καὶ πρῶτον, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον τῆς διεξαγωγῆς τοῦ διαλόγου.

10. Κολ. β', 12 ἐξ. Πρβλ. καὶ αὐτόθι γ', 1 καὶ Ρωμ. στ', 4.

11. Εὐσύνολτον παράθεσιν τῶν κειμένων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Βαπτίσματος, ἴδε παρὰ Π. Τρεμπέλα, Ἡ τελεσιουργία τοῦ Βαπτίσματος πάλαι τε καὶ νῦν, 1925 καὶ *H. Lietzmann, Zur Geschichte der orientalischen Taufe und Messe ἐν τῇ σειρᾷ Kleine Texte*, ἀρ. 5, 1903, σύντομον δὲ περιγραφὴν τῆς τελέσεως αὐτοῦ παρὰ *R. Seeberg, Lehrbuch der Dogmengeschichte*, I, ἐκδ. 3η, σ. 441-443.

Πρὸ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ Βαπτίσματος, καὶ δὴ κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν «ἀφορκισμῶν», ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ἔτι μέχρι σήμερον διάλογος μεταξύ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ μέλλοντος νὰ βαπτισθῆ (ἢ τοῦ ἀναδόχου του)¹². Ὁμοίως, μαρτυρεῖται, ὅτι κατὰ τὸν β' αἰῶνα ὑπῆρχε διάλογος καὶ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Βαπτίσματος, ὁ ὁποῖος δὲν ὑπάρχει πλέον εἰς τὰς ἐν χρῆσει σήμερον Ἀκολουθίας, προφανῶς λόγῳ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ. Ὁ διάλογος οὗτος διεξήγετο μεταξύ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ βαπτιζομένου, ἐνῶ χρόνῳ ἐγίνοντο αἱ τρεῖς ἐν τῷ ὕδατι καταδύσεις καὶ ἀναδύσεις τοῦ νεοφωτιστοῦ¹³. Ἐκ τῶν ἀπαντήσεων ὅμως τοῦ ἡμετέρου διαλόγου «ναὶ ζῶ» «καὶ γὰρ ἤγειρέ με τεθνηκότα», δέον νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι οὗτος θὰ ἐλάμβανε χώραν μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ Βαπτίσματος. Λίσιτι ὁ ἐρωτώμενος θεωρεῖται, ὅτι ἦτο «νεκρὸς» καὶ ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸν «ἤγειρε τεθνηκότα», ὅπερ προϋποθέτει τὸ Βάπτισμα τελεσθὲν ἤδη. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐμφανίζεται ἡ δυσχέρεια, ὅτι εἰς οὐδεμίαν τῶν γνωστῶν ἀρχαίων ἢ νεωτέρων Ἀκολουθιῶν τοῦ Μυστηρίου ἐμφανίζεται διάλογος εἰς τὴν θέσιν ταύτην, δεδομένου μάλιστα ὅτι αἱ σωζόμεναι Ἀκολουθίαι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον διεφύλαξαν τὸν ἀρχαῖον τύπον¹⁴. Ἡ δυσχέρεια ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἀνυπερβλήτος, διότι ναὶ μὲν αἱ σωζόμεναι Ἀκολουθίαι διέσωσαν τὸν ἀρχαῖον αὐτῶν χαρακτῆρα, δὲν παρέμειναν ὅμως ἐντελῶς ἀμετάβλητοι, σημειωθεῖσῶν προσθαφαιρέσεων εἰς αὐτάς.

12. Πρβλ. *Π. Τρεμπέλα*, ἔ.ἀ. 35. 37. 41. 48 καὶ ἀλλαχοῦ, *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, Αἱ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα τελεταὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, ἐν Νέα Σιών, Α' (1904) σ. 31-32, *Κωνσταντίνου Καλλινίκου*, Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, Ἀλεξάνδρεια 1921, σ. 482 κλπ.

13. Πρβλ. *Π. Τρεμπέλα*, ἔ.ἀ. 37-38, ἐνθα τὰ σχετικὰ κείμενα τοῦ Τερτουλλιανοῦ, καὶ 57-59, ἐνθα τὰ κείμενα τῶν «Κανόνων τοῦ Ἱππολύτου», τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων καὶ τῶν «Ἀποστολικῶν Διαταγῶν». Πρβλ. ὡσαύτως *G. Baraille*, ἐν *Dictionnaire de Theologie catholique* τόμ. II, Paris 1910, 214-215, *P. de Puniet* ἐν *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, τόμ. II, τμ. Α, Paris 1925, σ. 340-343, ἐνθα καὶ πλουσιωτάτη βιβλιογραφία περὶ τῆς τελετῆς τοῦ Βαπτίσματος, *P. Torquebiau*, *Baptême en Occident*, ἐν *Dictionnaire de droit canonique*, τόμ. II, Paris 1937, σ. 110-174 καὶ *E. Herman*, *Baptême en Orient*, αὐτόθι 174-201, ἰδίως δὲ τὰ ἐν σ. 149 ἐξ. καὶ τὴν ἐν σ. 173-174, 183, 190-191, 195-196 καὶ 200-201 πλουσιωτάτην βιβλιογραφίαν, *Δ. Μωραΐτου*, ἐν *Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ*, τόμ. II, 1939, σ. 318 καὶ τὰς ἀρχαιοτέρους Λειτουργικὰς, *Π. Ρομπότη*, *Φ. Παπαδοπούλου*, *Ἱ. Μεσολορᾶ*, καὶ τὴν Χριστιανικὴν Ἀρχαιολογίαν τοῦ *Γ. Δέρβου*. Ἴδε καὶ παρὰ *Ἱ. Καρμίση*, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1952, 44-45, ἐνθα ἐκ τῆς «Ἀποστολικῆς Παραδόσεως» τοῦ Ἱππολύτου παρατίθεται τὸ κείμενον λειτουργικοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου τοῦ τέλους τοῦ β' ἢ ἀρχῶν τοῦ γ' αἰ.

14. Πρβλ. *A. v. Harnack*, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, I, ἔκδ. 2α, σ. 394, *P. Drews*, ἐν *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche* τόμ. 19 σ. 424 ἐξ. καὶ *Π. Τρεμπέλα*, ἔ.ἀ. σ. 9 ἐξ. 29 ἐξ.

Οὕτως, ὡς ἐσημειώθη πρὸ ὀλίγου, ὁ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Βαπτίσματος ὑπάρχων ἄλλοτε διάλογος δὲν ὑπάρχει πλέον εἰς τὰς ἐν χρήσει σήμερον Ἀκολουθίας. Ὅμοιος, τὸ «εὐχολόγιον τοῦ Σεραπίωνος», εἰς τὸ ὁποῖον διασώζεται ἡ κατὰ τὸν δ' αἰ. ἐν Αἴγυπτῳ Ἀκολουθία τοῦ Βαπτίσματος¹⁵, οὐδένα διάλογον περιέχει, καίτοι ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. κα' εὐχῆς του δύναται τις νὰ συμπεράνη, ὅτι προηγεῖτο ἡ σειρά τῶν ἐρωταποκρίσεων τῆς ἀποτάξεως τοῦ Σατανᾶ καὶ συντάξεως μετὰ τοῦ Χριστοῦ, καθ' ὅσον ἡ μὲν εὐχὴ ἐπιγράφεται «μετὰ τὴν ἀποταγὴν», εἰς δὲ τὸ κείμενον αὐτῆς ἀναγιγνώσκεται «... σφράγισον τὴν συγκατάθεσιν τοῦ δούλου σου τούτου, τὴν πρὸς σὲ γεγενημένην...»¹⁶. Τοῦτο ὁμως ὁδηγεῖ καὶ εἰς ἕτερον συμπέρασμα· ἐφ' ὅσον δηλαδὴ αἱ ἐρωταποκρίσεις δὲν σημειοῦνται εἰς τὸ εὐχολόγιον τοῦτο, εἶναι πιθανὸν νὰ μὴ εἶχον εἰσέτι λάβει ὀριστικὴν μορφήν, ἀλλὰ νὰ ἐποικίλον ἐκάστοτε, διατηρουμένου μόνον τοῦ οὐσιώδους αὐτῶν περιεχομένου. Ὅτι δὲ ἐκτὸς τῶν περὶ ἀποτάξεως τοῦ Σατανᾶ καὶ συντάξεως μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ κατ' Αἴγυπτον Ἐκκλησίᾳ, κατὰ τὰ μέσα τοῦ γ' αἰ., ἀπηυθύνοντο καὶ ἕτεραι ἐρωτήσεις, διαφαίνεται καὶ ἐκ πληροφορίας τινὸς τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, ἐξ ἧς ἐξάγεται, ὅτι μετὰ τὸ βαπτίζοντος καὶ τοῦ βαπτιζομένου διεξήγετο διάλογος, περιέχων διδασκαλίαν ἐκτενεστέραν τῆς ἐν τῷ λειτουργικῷ Συμβόλῳ περιλαμβανομένης. Καθ' ὅτι, λέγει ὁ ἅγιος Διονύσιος, ἐκ τῶν «συναγομένων ἀδελφῶν πιστὸς νομιζόμενος ἀρχαῖος... τοῖς ὑπόλοιποις βαπτιζομένοις παρατυχῶν, καὶ τῶν ἐπερωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων ἐπακούσας, προσῆλθέ μοι κλαίων καὶ καταθρηνῶν ἑαυτὸν καὶ πίπτων πρὸ τῶν ποδῶν μου, ἑξομολογούμενος καὶ ἐξομνύμενος τὸ βάπτισμα, ὃ παρὰ τοῖς αἵρετικοῖς βεβάπτιστο, μὴ τοιοῦτον εἶναι, μηδὲ ὅλως ἔχειν τινὰ πρὸς τοῦτο κοινωνίαν»¹⁷. Ἐκ τῆς πληροφορίας ταύτης, θὰ ἤγαστό τις εἰς τὸ συμπέρασμα ἢ ὅτι ὁ ἐκ τῶν «συναγομένων ἀδελφῶν πιστὸς», καὶ μάλιστα «νομιζόμενος ἀρχαῖος», δὲν εἶχε ποτε ἀκούσει τὸ λειτουργικὸν Σύμβολον τοῦ Βαπτίσματος ἢ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως¹⁸, καίπερ ἀποτελοῦν τὸ κεντρικώτερον καὶ οὐσιωδέστερον σημεῖον τῆς «κατηχήσεως» κατὰ τὸ Βάπτισμα καὶ παρ' ὄλον ὅτι οὗτος ἐμφανίζεται ὡς «μετασχὼν τῆς συναγωγῆς» «καὶ πρὸ τῆς τοῦ μακαρίου Ἡρακλᾶ καταστάσεως»¹⁹, ἦγουν ἤδη πρὸ τοῦ προκατόχου τοῦ Διο-

15. *Dreus*, ἔ.ἀ. σ. 434.

16. *F. X. Funk*, *Didaskalia et constitutiones apostolorum*, II, 1905, σ. 182.

17. Παρ' Εὐσεβίῳ, Ἐκκλ. Ἱστορία, VII, κεφ. 9,2.

18. Καὶ ἡ γενέκουσις μὲν τῆς ἀπαγγελίας τοῦ Συμβόλου κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν εἶναι μεταγενεστέρα (Πρβλ. Π. Τρεμπέλα, Αἱ τρεῖς λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις Κώδικας, 1925, σ. 92 σημ. 24), τοῦτο ὁμως δὲν σημαίνει, ὅτι ὁ ἐπὶ τόσα ἔτη «μετασχὼν τῆς συναγωγῆς», ἦτο τῆς ἐκκλησίας, δὲν εἶχε ποτε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀκούσῃ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως. Περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Συμβόλου, ἴδε *A. von Harnack*, ἔ.ἀ. σ. 289 ἐξ. καὶ *R. Seeberg*, ἔ.ἀ. σ. 212 ἐξ.

19. Εὐσεβίου, ἔ.ἀ.

νυσίου, ὅπερ φαίνεται σχεδὸν ἀδύνατον, ἢ ὅτι μετὰ τὸ Βάπτισμα, τὸ ὁποῖον παρηκολούθησε, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν «ἐπερωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων» ἤκουσε περὶ πραγμάτων μὴ διαλαμβανομένων εἰς τὸ σύνθητες λειτουργικὸν Σύμβολον, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, καθ' ὅσον καὶ ἡ πληροφορία τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοποθετεῖ τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς εἰς τὴν φράσιν «καὶ τῶν ἐπερωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων ἐπακούσας». Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, δεόν νὰ δεχθῆ τις, ὅτι κατὰ τὰ μέσα τοῦ γ' αἰῶνος ἐν Αἰγύπτῳ, μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ Βαπτίσματος (καθ' ὅσον τὸ κείμενον λέγει «τοῖς ὑπόλοιγον βαπτιζομένοις»), μεταξύ τοῦ βαπτίζοντος καὶ τοῦ νεοφωτίστου διεξήγητο διάλογός τις, τὸ κείμενον τοῦ ὁποῖου δὲν διεσώθη ἄχρις ἡμῶν.

Τοιοῦτόν τι ὅμως οὔτε καινοφανὲς ἦτο τότε, οὔτε ἀπετέλει μοναδικὸν κτῆμα τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας. Τοῦτο φαίνεται ἐκ τῆς στάσεως, τὴν ὁποῖαν τηρεῖ ὁ Λουγδούνου Εἰρηναῖος ἔναντι τῆς μορφῆς τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Βαπτίσματος τοῦ Γνωστικοῦ Μάρκου, ἀκμάσαντος περὶ τὰ μέσα τοῦ β' αἰ.²⁰ Διότι καὶ ἐκεῖ ἐμφανίζεται διάλογος κατὰ τὴν τελείωσιν τοῦ Βαπτίσματος καὶ μετ' αὐτήν. Ὁ Εἰρηναῖος ὅμως οὐδαμῶς ἐκπλήσεται διὰ τοῦτο, οὔτε ἔνεκεν τοῦ λόγου τούτου διατυπώνει κατηγορίαν τινὰ ἔναντι τῶν Γνωστικῶν ἐπὶ νεωτερισμῷ, ἀλλ' ἐξανίσταται μόνον κατὰ τοῦ περιεχομένου τῆς Ἀκολουθίας, ἥτοι ὅτι ὁ εἰς τὴν θέσιν ταύτην τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Βαπτίσματος ὑπάρχων διάλογος κατὰ τὸ περιεχόμενον δὲν εἶναι ὀρθόδοξος. Τοῦτο ἐπιτρέπει τὴν συναγωγὴν τοῦ συμπεράσματος, ὅτι καὶ ἐν Μ. Ἀσίᾳ, μάλιστα δὲ ἦδη ἀπὸ τοῦ β' ἡμισέως τοῦ β' αἰ., μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ Βαπτίσματος, διεξήγητο μεταξύ τοῦ «τελείου»²¹ καὶ τῶν τελούντων διάλογός τις.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν δευτέραν δυσχέριαν, ἥτοι τὴν διαφαινομένην συμμετοχὴν τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ διαλόγου, ἡ αὐτὴ Ἀκολουθία τοῦ Γνωστικοῦ Μάρκου ἐμφανίζει τὴν ἐν τῷ διαλόγῳ συμμετοχὴν τοῦ

20. Εἰρηναῖου, Ἐλεγchos καὶ ἀνατροπή.. Βιβλ. I, κεφ. XIV, 2 «Οἱ δὲ (=ὄπαδοί τοῦ Μάρκου) ἄγουσιν ἐφ' ὕδαρ καὶ βαπτίζοντες οὕτω ἐπιλέγουσιν' εἰς ὄνομα ἀγνώστου πατρὸς... Ἄλλοι δὲ ἑβραϊκὰ ὀνόματα ἐπιλέγουσι... Ἄλλοι δὲ τὴν λύτρωσιν ἐπιλέγουσιν οὕτως· Τὸ ὄνομα τὸ ἀποκεκρυμμένον... Καὶ ταῦτα μὲν ἐπιλέγουσιν οἱ αὐτοὶ τελούντες. Ὁ δὲ τετελεσμένος ἀποκρίνεται· Ἐστηρίγμαί καὶ λελύτρωμαι καὶ λυτροῦμαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ πάντων τῶν παρ' αὐτοῦ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰαῷ, ὃς ἐλυτρώσατο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ἀπολύτρωσιν ἐν τῷ Χριστῷ τῷ ζῶντι. Εἰτ' ἐπιλέγουσιν οἱ παρόντες· Εἰρήνη πάσιν, ἐφ' οὓς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπαναπαύεται». Περὶ τῆς τελετῆς τοῦ βαπτίσματος τῶν αἰρετικῶν τούτων ἴδε καὶ Θεοδορητοῦ, Αἰρετικῆς ..... ἐπιτομή, βιβλ. I, κεφ. IX, Ἐπιφάνιος, Αἰρέσεις XXXIV, Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἰστ. IV, 9.

21. Οἱ βαπτισθέντες ὀνομάζοντο «τέλειοι», καθ' ὅσον δὲν εἶχον πλέον ἀνάγκην, ὡς οἱ κατηχούμενοι, γάλακτος ἀλλὰ στερεᾶς τροφῆς. Πρβλ. Ἰουστίνου, Διάλογος κεφ. 8 «εἰ οὖν τι καὶ σοί... πάρεστιν ἐπιγνόντι σοι τὸν Χριστὸν καὶ τελείῳ γενομένῳ εὐδαιμονεῖν» καὶ Κλήμ. Ἀλεξ. Παιδαγ. I κεφ. 6 § 26 καὶ Didascalía, κεφ. 10, ὡς καὶ R. Seeberg, ἔ.ἀ. 445 σημ. 1.

«λαοῦ», σαφῶς διακρινόμενου ἀπὸ τῶν κληρικῶν, τοὺς ὁποίους ὀνομάζει «οἱ τελοῦντες», ἐνῶ τὸν λαὸν χαρακτηρίζει διὰ τοῦ «οἱ παρόντες». Ἡ συμμετοχὴ αὕτη τοῦ λαοῦ εἰς τὸν διάλογον δὲν ξενίζει ἐπίσης τὸν Εἰρηναῖον, οὐδὲν παρατηροῦντα κατ' αὐτῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὴν συμμετοχὴν τοῦ λαοῦ δὲν τὴν ἐθεώρει ὡς ἰδιορρυθμίαν τοῦ Βαπτίσματος τῶν αἱρετικῶν τούτων, κατὰ τῆς ὁποίας καὶ θὰ ἐπετίθετο. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι τόσον ὁ Εἰρηναῖος ὅσον καὶ ὁ Μάρκος κατάγονται ἐκ Μ. Ἀσίας, εἰς ἣν καὶ ἀνετράφησαν, εἶναι δὲ περίπου σύγχρονοι, ἐπιτρέπει τὴν συναγωγὴν τοῦ συμπεράσματος, ὅτι τὸ περιβάλλον τῆς Μ. Ἀσίας, κατὰ τὰ μέσα τοῦ β' αἰ., εἰς μὲν τὸν Μάρκον ἐξασκεῖ ἐπίδρασιν κατὰ τὴν διάπλασιν τῆς μορφῆς τῆς ἐν τῇ αἵρέσει του εἰσαχθείσης Ἀκολουθίας τοῦ Βαπτίσματος, εἰς δὲ τὸν Εἰρηναῖον συντελεῖ, ὥστε τὴν ἐξωτερικὴν ταύτην μορφήν τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Βαπτίσματος τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μάρκου νὰ εὐρίσκη ὡς καλῶς ἔχουσαν, ὥστε οὐδὲν νὰ παρατηρῇ κατ' αὐτῆς.

Κατὰ ταῦτα, διάλογον μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ Βαπτίσματος, καὶ δὴ συμμετέχοντος τοῦ λαοῦ, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὡς ὑπάρχοντα ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ β' αἰ., πιθανῶς δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ. Δεδομένου δὲ ὅτι καὶ αἱ ἀπόκρυφοὶ «Πράξεις Παύλου», εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκει καὶ τὸ «Μαρτύριον Παύλου» τὸ περιέχον τὸν ἡμέτερον διάλογον, θεωροῦνται συγγραφῆσαι περὶ τὸ 180 μ. Χ., καὶ δὴ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ²², δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτῶν ἐχρησιμοποίησεν ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ ἔργου του τὸν διάλογον τοῦτον ἐξ Ἀκολουθίας τινὸς τοῦ Βαπτίσματος, οὔσης τότε ἐν χρήσει εἴτε μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν αἱρέσεώς τινος ἢ ἴσως καὶ παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις, τῆς ὁποίας σήμερον, ὡς μόνον ἑναπομένον ἕχνος αὐτοῦ, δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ψαλλόμενον «ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε». Τὸ συμπέρασμα τοῦτο, ὡς πρὸς τὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον πιθανῶς θὰ ἀπηγγέλετο ὁ ὡς ἄνω διάλογος, δὲν ἀποκλείει βεβαίως τὴν δυνατότητα νὰ ἀπηγγέλετο οὗτος εἰς τελετὴν τινα τοῦ ὀκταημέρου μετὰ τὸ Βάπτισμα μέχρι τῆς ἀπολούσεως ἢ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀπόλουσιν. Πάντως, τὸ ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἡμετέρου διαλόγου συναγόμενον, ὅτι δηλαδὴ ἐγένετο μετὰ τὸ Βάπτισμα, παρατηρεῖται τόσον εἰς τὴν σημερινὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Βαπτίσματος ὅσον καὶ εἰς τὴν τοῦ αἱρετικοῦ Μάρκου.

Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ διαλόγου, ἦτοι τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς «βασιλέως καὶ Κυρίου» διδασκαλίαν, γνωστοῦ ὄντος τοῦ πλήθους τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου²³, τοῦτο μόνον θὰ ἔπρεπε

22. C. Schmith, ἔ.δ σ. 176 ἐξ.

23. Ἐξ αὐτῶν ἀναφέρομεν μόνον τὰς κυριωτέρας W. Bousset, Kyrios Christos. ἐκδ. 2α 1921, W. Baudissin, Kyrios als Gottesname im Judentum und seine Stellung in der Religionsgeschichte, 3 τόμοι 1926 (1929), 1927, 1928, E. v.

νὰ σημειωθῆ ἑνταῦθα, ὡς σχετιζόμενον πρὸς τὸ ἡμέτερον θέμα, ὅτι ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς βασιλέως καὶ Κυρίου, ἀρχομένη ἤδη ἀπὸ τῶν σελίδων αὐτῆς τῆς Κ. Δ.²⁴ καὶ συνεχιζομένη εἶτα εἰς ἅπασαν τὴν χριστιανικὴν γραμματεῖαν²⁵, προϋποθέτει συστηματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ θέματος. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη οὐδεμία ἄλλη μαρτυρία ὑπῆρχε περὶ τῆς διδασκαλίας ταύτης καὶ μόνη ἢ εἰς τὰ κείμενα τῶν «Πράξεων τῶν Μαρτύρων», καίτοι χρονικῶς καὶ τοπικῶς πολλάκις μεγάλως ἀπ' ἀλλήλων ἀφισταμένων, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐνιαία διατύπωσις τοῦ σημείου τούτου²⁶, δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ὁμοιότης τῶν κειμένων δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῆ μόνον διὰ τῆς παραδοχῆς φιλολογικῆς ἀπ' ἀλλήλων ἐξαρτήσεως. Πρέπει νὰ προϋποτεθῆ ἐνιαία καὶ συστηματικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου διδασκαλία, ὑπαγορευθεῖσα ἐκ τῆς ὄλονεν ἐντεινομένης λατρείας τοῦ αὐτοκράτορος, κατὰ τῆς ὁποίας οἱ Χριστιανοὶ ἔπρεπε νὰ ἀντιτάξουν τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς λατρείας τοῦ μόνου βασιλέως καὶ Κυρίου, τοῦ «βασιλέως τῶν βασιλευόντων»²⁷. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι ἡ διδασκαλία αὕτη περὶ τοῦ Κυρίου ὡς βασιλέως ἀπαντᾷ καὶ ἐκτὸς τοῦ ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικοῦ περιβάλλου, ἐπαναλαμβανομένη περίπου αὐταῖς λέξεσιν εἰς τὰς νεωτέρας ἢ τὸ ἡμέτερον «Μαρτύριον» γνωστικίζούσας «Πράξεις Ἰωάννου»²⁸

Dobchütz, Κύριος Ἰησοῦς (λίαν κριτικὴ ἐργασία), ἐν *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft*, XXX (1931) σ. 97-123, *K. G. Goetz*, Hat sich Jesus selbst für den Messias gehalten und ausgegeben? ἐν *Theologische Studien und Kritiken*, 105 (1933) σ. 117-137 (ἑνθα καὶ πλουσία βιβλιογραφία), *E. Peterson*, Christus als Imperator, ἐν *Catholica*, V (1936) κλπ.

24. Ἐν τῇ Κ.Δ. χρησιμοποιεῖται ὁ τίτλος Κύριος 200 φοράς. Πρβλ. *W. Foerster*, Herr ist Jesus, 1924 σ. 193 ἐξ. *K. Prümm*, Herrscherkult und N. T. ἐν *Biblica*, 1928 σ. 1 ἐξ. 129 ἐξ. 289 ἐξ.

25. Πρβλ. *W. Foerster*, ἔ.δ. σ. 57-118. *Peterson*, ἔ.δ. σ. 64 καὶ *J. Kollwitz* ἐν *Röm. Quartalschrift* 44 (1936) σ. 57.

26. Πρβλ. *Acta SS. Scilitanorum*, κεφ. 6 (ἔκδ. *Krüger*, σ. 29) «*Quia cognosco dominum meum regem regum et imperatorem omnium gentium*» (τοῦ 180 μ.Χ. περίπου) καὶ *Πράξεις Ἀπολλωνίου* κεφ. 7 (*Krüger* σ. 31) *Μαρτύριον Κόνωνος* κεφ. 3,3 (σ. 65) καὶ κεφ. 6,7 (σ. 66) καὶ *Πράξεις Δασίου* κεφ. 7,2 (σ. 93) κλπ.

27. Ὁ *Er. Peterson* (ἐν *Monothetismus als politisches Ideal*, σ. 35 ἐξ.) ἐκ τῶν Κατηγήσεων τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων (VI, 36 VII, 1 ἐξ. IV, 6 καὶ XVII, 2) συμπεραίνει, ὅτι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς «μοναρχίας» τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξεν ἀναπόσπαστον τμῆμα εἰς τὸ διδακτικὸν πρόγραμμα τῶν πρὸ τοῦ Βαπτίσματος κατηχητικῶν μαθημάτων καὶ δέχεται (σ. 36 ἐξ. καὶ 98), ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ἦτο προπαγανδιστικὸς καὶ ἀπολογητικὸς, ἵνα δειχθῆ ἡ ἀνωτερότης τῆς χριστ. θερησκείας ἐναντι τῆς εἰδωλολατρίας. Περὶ τῶν σκοπῶν δὲ γενικῶς τοῦ κηρύγματος, ἴδε *B. Ἐξάρχου*, Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξατομικεύσεως ἐν τῷ ἐκκλ. ἔργῳ τῆς χριστ. μορφώσεως, Ἐν Ἀθήναις 1936 σ. 15 ἐξ.

28. *Acta Joannis*, 8 (=Bonnet II, 1 σ. 155, 16 - 156, 9): «(Ὁ Δομετιανός:) Σὺ εἶ Ἰωάννης ὁ τὴν βασιλείαν μου λέγων ἐν τάχει ἐκρίζωθήσῃ καὶ μέλλειν ἔτε-

ἀποκλείει τὸ νὰ καταλήξῃ τις μετὰ βεβαιότητος εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἡμέτερος διάλογος προέρχεται ἐξ Ἀκολουθίας ὀρθοδόξου. Διότι καὶ εἰς τὰς «Πράξεις Ἰωάννου», ὡς καὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ «Μαρτυρίου τοῦ Παύλου», ὁ διάλογος φέρεται διεξαγόμενος μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ λόγος δὲ εἶναι περὶ τοῦ βασιλέως Χριστοῦ «δι' ὃν πᾶσα ἐξουσία καὶ ἀρχὴ καταργηθήσεται»²⁹. Πόσῃν δὲ ἀντίθεσιν ἠσθάνοντο οἱ Χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ μετὰ ταῦτα ἔναντι τῆς ἀνθρωπολατρείας τῆς ἀπονεμομένης εἰς τοὺς αὐτοκράτορας φαίνεται ἐντονώτερον ἐκ τινῶν «Πράξεων Μαρτύρων», εἰς τὰς ὁποίας οἱ συγγραφεῖς τῶν οὐδὲ τὴν τυπικὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς καθορισμὸν τῆς χρονολογίας ἀνέχονται, ἀλλὰ πρὸς τῇ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ κοσμικοῦ ἀρχόντος ὀριζομένη προστίθεται τὸ «βασιλεύοντος δὲ εἰς τοὺς αἰῶνας Ἰησοῦ Χριστοῦ»³⁰, ὅπερ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους τίθεται ἀντὶ πάσης ἄλλης χρονολογίας³¹.

Ταῦτα ἀρκοῦσι, φρονοῦμεν, ἵνα δειχθῇ ἡ σχέσις τοῦ ἡμετέρου διαλόγου πρὸς τὴν μετὰ τοῦ Βαπτίσματος συνδεομένην διδασκαλίαν, τὴν ἀπευθυνομένην πρὸς τοὺς κατηχουμένους καὶ νεοφωτιστούς. Ἡ ἐπανάκτησις δὲ τοσοῦτον ἀρχαίου λειτουργικοῦ κειμένου³², δύναται νὰ ἐπιχρῆσῃ νέον φῶς οὐ μόνον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Βαπτίσματος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ περὶ τῆς στάσεως αὐτῆς ἔναντι τῆς λατρείας τῶν αὐτοκρατόρων, εἰς τὸν κατὰ τῆς ὁποίας ἀγῶνα ἐξηλθεν αὕτη ἐν τέλει νικητρία.

ρον βασιλεύειν ἀντ' ἑμοῦ Ἰησοῦν; — (Ἰωάννης:) Σὺ καὶ βασιλεύσῃ πολλοῖς χρόνοις τοῖς ἀπὸ Θεοῦ σοι δεδομένοις, καὶ μετὰ σὲ ἕτεροι πλείστοι πληρωθέντων δὲ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς χρόνων ἐξ οὐρανοῦ ἐλεύσεται βασιλεὺς αἰώνιος, ἀληθής, κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν, ὃ πᾶν ἔθνος καὶ φυλὴ ἐξομολογηθήσεται, δι' ὃν πᾶσα ἐξουσία καὶ ἀρχὴ ἐπίγειος καταργηθήσεται καὶ πᾶν στόμα λαλοῦν μέγαρα φραγήσεται. Ὁστος δὲ ἐστὶν ὁ Κόριος ὁ δυνατὸς καὶ βασιλεὺς πάσης πνοῆς καὶ σαρκός, ὁ λόγος καὶ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός. Περὶ τῶν Πράξεων Ἰωάννου, ἴδε Δ. Σ. Μπαλάνου, Πατρολογία, ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 108 ἐξ.

29. Πρὸς τοῦτο ἀντιστοιχεῖ τὸ τοῦ «Μαρτυρίου τοῦ Παύλου» «πάσας τὰς βασιλείας τὰς ἐπ' οὐρανὸν καταλείπει καὶ αὐτὸς ἐστὶ μόνος εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ οὐκ ἔσται βασιλεία, ἣτις διαφεύξεται αὐτόν». Ἄλλη ἀναλογία: Τὸ «Μαρτύριον Παύλου»: «βασίλει . . . ἀπ' οὐρανοῦ ζῶντι Θεῷ, ὃς ἔρχεται κριτὴς, αἱ «Πράξεις Ἰωάννου»: «ἐξ οὐρανοῦ ἐλεύσεται βασιλεὺς αἰώνιος (τὸ «Μαρτύριον» «βασίλει τῶν αἰώνων») ἀληθής, κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν» «υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος».

30. Πρβλ. «Μαρτύριον Πολυκάρπου» κεφ. XXI, «ἀνθυπατεύοντος Στατίου Κοδράτου, βασιλεύοντος δὲ εἰς τοὺς αἰῶνας Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἰδίᾳ δὲ «Μαρτύριον Πιονίου» κεφ. XXIII (ἐκδ. Krüger, σ. 57) «ταῦτα ἐπράχθη ἐπὶ ἀνθυπάτου . . . ὑπατευόντων αὐτοκράτορος . . . κατὰ δὲ ἡμᾶς βασιλεύοντος τοῦ κ. ἡ. Ἰ. Χ.». Πρβλ. καὶ Acta Maximi III, Acta Dasii, XII, 2 Martyrium Irenaei VI κ.ἀ.

31. Πρβλ. Acta Philaeae κεφ. III, 5, acta Marcelli, V, 2 κ.λπ.

32. Σημειωτέον, ὅτι ὁ C. Schmith (ἐ.δ. σ. 183) τὸν συγγραφέα τῶν ἀποκρύφων «Πράξεων τοῦ Παύλου» δὲν τὸν θεωρεῖ ὡς αἰρετικόν.